

25

SREBRNI JUBILEJ
SLOV. KRŠČ. SOC. GIBANJA

1894

1919

† Dr. J. Ev. KREK

MINISTER JOŽ. GOSTINČAR

IZDALA JUGOSLOVANSKA STROKOVNA ZVEZA V LJUBLJANI

CENA 2 KRONI

25.6.1919

Polj. ipu.

Jubilejna številka

«Naše moči»

Uredil:

E. Besednjak

1894 * 1919

14. IX. 1919.
Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani

Pesem proletarcev.

Temni možjé
v rovih stojé;
pod zamolklimi udarci
temnó
pesem pojó:

Mi smó proletarci . . .
Vi, modreci, bedni; vsa vaša modrost
bilà naših žuljev je gost,
in vaše skrbi
nas iz spanja plašile so sredi noči.

Je čelo zorano, z obročki obdano;
te težke oči so navajene kletke,
mladost smo mi gledali le skoz rešetke
zamazanih oken; smo v ječah ječali,
smo s culico v roki grizljeja iskáli,
in z gesto pretili, v kletah zborovali — —

Ko delo nam cvete, vam srečo plete
in ko mesta rastó, iz nas rastó,
in ko plamen šviĝa, iz nas se vžiĝa,
vsak vek s korenino v naš trud se vije
in kri nam pije, proletarsko kri . . .

In zato bi radi le bratsko rokó,
da rastemo, kakor drevesa rastó,
smo z vami enaki — prosti, prosti —
mi — najmočnejši vseh dni! . . .

France Bevk.

Jože Gostinčar: Petindvajset let.

Slovensko kršč. soc. delavstvo slavi sedaj petindvajsetletnico svojega vstajenja. To je pomemben praznik. Pred to dobo je bilo slovensko delavstvo popolnoma omrtvičeno in zapuščeno. Po tvornicah in delavnicah delavci niso imeli nikakih pravic. Veljalo je načelo: delaj in molči! V javnosti je bilo delavstvo brez vsake veljave. Že sama beseda, da je delavec enakopraven drugim, je mogla vzbuditi nebroj protestov in neslanih pripomb. Plače delavstva so bile pod ničlo. Na pritožbe se ni nihče oziral, kakor tudi ne na delavske družine. Skratka: delavec je bil brezpraven suženj kapitalističnega sistema.

Toda vstal je med nami mož, ki je podal rešilno roko pred petindvajsetimi leti slovenskemu delavcu. To je bil pokojni dr. Krek.

Ta mož, ki je poznal delavsko gorje in njega vzroke, je spregovoril odrešilne besede: organizacije in izobrazbe je delavstvu najpreje potrebno. V ta namen se je ustanovilo Slovensko katoliško delavsko društvo v Ljubljani, po katerem se je potem pričelo organizatorično in naobrazevalno delo.

Posledice tega dela vidimo sedaj jasno. Preje zaničevani in poniževani ter nezavedni delavski stan je dobil politična prava ter je zastopan danes v vseh zastopih. Gospodarsko so si priborili delavci po svojih organizacijah velikih uspehov. Javno mnenje se je korenito spremenilo in pošten delavec uživa danes isti ugled, kakor vsak drugi pošten človek.

In sedaj ko obhajamo petindvajsetletnico neumornega dela za blaginjo delavskega stanu, smemo trditi, da je bila krščanska delavska organizacija, ki je med Slovenci vzbudila delavski stan k novemu življenju.

Socijalna demokracija ni mogla nikamor. Vsi poskusi so ostali skoro brezuspeš-

ni, šele kasneje se je mogla pojaviti uspešnejše, ko je bil uže prebit led delavske nezavednosti po naši organizaciji.

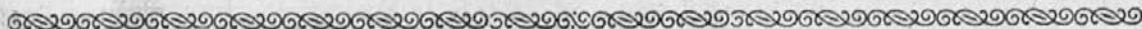
Nečem naštevati silnih bojev, ki jih je v tej dobi izvojevala v korist delavstva naša krščanska organizacija. Nemogoče pa je danes podrobneje navesti vse izobrazevalno delo, ki se je v tej dobi izvršilo po naših društvih. To poglavje je odprta knjiga slovenske krščansko-socijalne organizacije, iz katere lahko čita vsakdo, ki se zanima za javnost.

Pa tudi na praktično-gospodarskem polju ima zaznamovati krščansko-socijalna delavska organizacija lepih uspehov. Poglejmo le naša konsumna društva. Ob času, ko slovensko delavstvo ni poznalo te organizacije, si je delavstvo v Ljubljani zasnovalo konsumno društvo, ki je storilo neizmerno dobrega delavstvu in je napolnilo tudi po drugih krajih take ustanovitve. Delavsko stavbeno društvo je pripomoglo in omogočilo, da so si delavci pričeli postavljati svoje domove. To vse kaže na resnost in voljo naših organizacij.

Tako gledamo z nekakim ponosom nazaj na izvršeno delo.

Pri tem se pa spominjamo tudi vseh onih mož in žena, katere nam je iz dela iztrgala neizprosna smrt. Pred vsemi seveda našega dr. Kreka, ki je posvetil svoje življenje posebno delavskemu stanu. Ne enemu naših umrlih delavcev na polju delavske organizacije ni bilo na tem svetu postlano »z rožicami«. Vsi so bili trpini, ki so junaško prenašali vsa nasprotstva in težave, izviraajoče iz njihovega dela za koristni sotrpinov. Naj jim njih trud poplača dobri Bog! Mi pa se jih spominjamo s tem, da jih posnemamo v njihovem delu.

Petindvajset let trdega dela imamo za seboj. Pred nami pa stoje uspehi tega, ki naj nam služi v spodbudo za bodoče boje in uspešno delo!

Dr. Jos. Puntar: Inteligenca in delavstvo.

Ko je nastopil med slovenskim delavstvom prvi slovenski inteligent dr. Krek ter mu prinesel nov evangelij s krščansko-socialnim reformnim programom, je nastalo naenkrat za velikega našega reformatorja prvo vprašanje: Kje naj bi dobil za svoje poslanstvo dovolj delavnih sotrudnikov. Jasno mu je bilo takoj iz početka, da mu je nujno treba enako mislečih inteligentnih agitatorjev in organizatorjev.

Na tri strani se je ozrl in na tri strane se je oprl.

Prvi mu je bil delavski stan sam. Tu si je poiskal med mladimi delavci in delavkami nadarjenih učencev in učenk, ki jih je vežbal in učil po svoji preprosti metodi v razgovoru ter z daljšimi predavanji.

Druša opora mu je bila bogoslovnica. Duhovskemu naraščanju je bilo treba vlitih novih idej. Zakaj vedel je, da je treba iti po poti Učenika, prvega internacionalca, prvega — proletarca in prvega socialnega reformatorja. Približati je hotel njegov nauk slovenskemu ljudstvu, kakor je zahteval nov čas z novo socialno smerjo.

Vzgojil si je tekom let celo vrsto navdušenih sotrudnikov, ko je v kratki dobi preobrazil skoro vso ljubljansko bogoslovnico ter po nji vplival na izobrazbo vseh drugih slovenskih bogoslovnice. Njegov uk je šel še čez meje med hrvatske bogoslovnice in na sever med češke.

Dr. Krek pa je znal pridobiti tudi slovenskega dijaka, na katerega je oprl do bro tretjino svojega reformnega dela. Izprevidel je takoj ob nastopu, da mora slovenska inteligenca stopiti na nove poti in v prve bojne vrste, kjerkoli gre za najpotrebnejše človeške pravice delavskega dela človeške družbe. Znal je dobro, kaj bi pomenilo, če bi ostal delavec brez pomoči inteligentnega, visoko naobraženega sobojevnika, kako bi pa zopet škodilo, če bi slovenski inteligent hodil še dalje po poti liberalno kapitalistične družbe. Šlo je takoj v začetku za premostitev velikega naspotja, ki je vladalo v devetdesetih letih

prejšnjega stoletja med delavskim slojem ter slovenskim razumništvom. Šlo je za tisti problem, ki ga je pred dvema letoma boljševiška revolucija v Rusiji prav radikalno rešila: z ognjem in mečem je iztrebila »buržoazijo«, katere nadpolovični del je tvorila socialno nezavedna ruska inteligenca.

Dalekovidnost in globina dr. Krekove socialno misleče in čuteče duše je ustvarila »socialne pomenke«, socialne večere v njegovi zasebni sobi, kjer smo se shajali sedmo- in osmošolci ter razglabljali »socialno vprašanje«. Prekrasne ure, najplodnejši trenutki za mlada idealna srca! Njegova roka nas je seznanila z delavskimi rokami in delavskim umom tam v nekdanjem katoliškem domu, kjer smo skupno obravnavali poglavja iz »socializma« in se vadili v govorniških nastopih. Dijak se je meril z delavcem, prišlim ravnokar od dela... Teorija je poslušala življenje in zrla žive priče nepravilne socialne uredbe. Zvezala so se srca ob stisku prijateljskih rok.

Od tu je šlo dalje — na shode in v organizacije njegove.

Vodil je dijaštvo še više: na št. Joštu nad Kranjem je bila v avgustu socialna šola za akademike, abiturijente ter višje gimnazijce slovenske in hrvatske. Zakaj dr. Krekov duh je od vsega početka zrl na Balkan in pripravljaj pot Jugoslaviji, ki naj bi ustvarila njegov ideal socialno pravične države.

Zato je bil socialni in državni revolucionar v najboljšem zmislu. Oslanjaj se je na mladino in z njo ustvarjal temelje veliki bodočnosti Jugoslovanov. Stal je z eno nogo v stari monarhiji, idejno pa ga je gnalo preko meja in ob smrti je stal že izven starih mejnikov v novi tvorbi, katero urejemo zdaj vsi, ki smo prevzeli njegov program.

To stran dr. Krekovega dela doslej še nismo dovolj ocenili. Treba pa je, da to vedno in povsod naglašamo ravno današ-

nje dni, ko se preraja svet v znamenju ognja in meča. Zakaj povsod, kjerkoli narodna inteligenca ni pravočasno spoznala svojega pravega poslanstva, je končno morala sama plačati krvni davek pri obračunu trpečih delavskih slojev z dosedanjno kapitalistično mislečo buržoastjo.

Po skoro tridesetih letih dr. Krekovega dela za reformo mišljenja slovenske inteligence moramo odkrito priznati, da se je dr. Kreku v bistvu posrečilo zaokreniti mišljenje slovenske inteligence v novo smer, v smer socialnega preurejevanja zastarelih in krivičnih družabnih razmer. Reči moramo, da je nastopil s svojim delom med dijaško mladino v zadnjem hipu in v zadnji uri postavil glavni temelj za popolno ujedinjenje vseh onih, ki **delajo** in hočejo družbo na takih temeljih in upoštevajo obe plati človeške narave: osebno in socialno.

Danes so razmere čisto spremenjene. Danes sta si inteligent, uradnik in delavec prav blizu po življenjskih razmerah. Koliko jih je, ki danes še po strani zro na žuljave roke delavca in delavke? Ekonomske razmere so približale umskega delavca ročnemu delavcu, da sta si danes po mišljenju prav blizu. Spojitev vseh delavnih, vseh usvarjajočih sil v eno organizacijo, ki hče ekonomske razmere pravično preurediti, je danes sama po sebi nujna in umljiva. Zato mora inteligenca, ki živi od svojega umskega dela, iti roko v roki z delavcem, ki bolj z roko ustvarja nove dobrine za splošno korist.

Do popolne spojitve pa je treba še obila dela na obeh straneh. Zbližati se morata oba delavca istočasno in z istim hrepenenjem; zakaj le v vzajemnem delu obeh tiči ugodna rešitev celotnega stanja.

Socialna demokracija je že zgodaj uvidela, da brez sodela in pomoči visoko naobraženih sodrugov ne bo uspela v svojem ogromnem boju proti velékaptalu. Zato je že Bebel klical akademične naobražence v vrste socialne demokracije.

Umljivo. Saj prave socialne preuredbe niti med enim ljudstvom ni mogoče iz-

vesti brez umstvenega napora, kamoli še med narodi celega sveta. Za to stvar je treba ogromnega dušnega, miselnega dela in to ne le za par hipcev nego študija celih let, da, celega življenja. Vkljub svoji materijalistični podlagi in materijalističnemu mišljenju socialnodemokratskih voditeljev je in ostane njihovo prvo spoznanje, da treba poleg ekonomskih predpogojev izpremeniti hkratu — če ne že še preje — tudi življenje poedincev in ljudskih mas, če hočemo popolno socialno preuredbo celega sveta.

To pa ne gre čez noč in ne pojde nikdar v enem dnevu, se ne posreči nikoli — brez inteligence. To priča potek ruske boljševiške revolucije. Zato mora vsak socialni reformator in tudi revolucionar računati z inteligenco. In tudi računa. Na dva načina: prvič z vgojjo inteligentnih akademično naobraženih delavcev v svoji socialni smeri ter drugič z radikalnim uničenjem upirajoče se »buržoazije«. Slovenska socialna demokracija gre danes še reformno pot. Toliko časa pojde še dalje, kler pojde tudi slovenska inteligenca dalje v smeri več ali manj radikalnih socialnih reform. V tridesetih letih se je izvršil med slovensko inteligenco znaten preobrat; vojska pa je socialno vprašanje tako zaostрила, da stoji slovenski inteligent sredi socialnih valov, ki ga uničijo ali pa dvignejo, kakor se bo pač sam odločil proti njim ali pa z njimi.

Zakaj naj bi se ustavil in se boril brez upa zmage in za trenutne lažne uspehe ter končno tudi za socialno krivične, zastarele naprave? Slovenski inteligent mora iti samo eno pot: pot svojega proletarskega naroda. Za slovenskega naobraženca, slovenskega akademika ta pot ni težka, ker je v ogromni večini sin kmetskega malega posestnika ter delavskega očeta.

In tako vidimo, da danes velika večina slovenskega naraščaja radikalneje naglaša socialno preuredbo družbe doma in po vsem svetu. Danes hite inteligenti v socialno demokracijo. Vrší se že davno napovedani proces: razboritejši del sloven-

skega razumništva se bo moral odločiti ali za socialno demokracijo ali pa za program krščanskega solidarizma. Kar bo ostalo vmes, to bo viselo med nebom in zemljo, to bo ostanek liberalno-kapitalistične nekdanje slave v pomlajeni demokratični obleki. Ostali bodo — polovičarji, boljši del pojde na desno ali levo.

Za slovensko katoliško akademično mladino, za slovensko katoliško akademično razumništvo ni treba drugega, kakor da se poglobi vsakdo v Krekovo socialno delo in se zamisli v socialne probleme časa.

Stopiti mora po dr. Krekovem vzoru povsod med delavne sloje, stati mora v prvih vrstah za pravice delavskega stanu. Pomagati mora z umom in dobrim svetom, preurediti družbo, kakor jo zahteva nova doba v novi socialni državi, v kateri vlada načelo socialne splošne pravičnosti za vse. Poživeti moramo zato vse to, kar je služilo slovenskemu socialnemu reformatorju za zблиžanje delavstva in slovenskega inteligentnega naraščaja. V ta namen nam treba zgodnje vzgoje dijaštva v najožjem tiku z mladim delavcem, prav tako pa je treba najintenzivnejšega sodela starejših akademikov v delavskih organizacijah. Biti moramo povsod med prvimi, ker gre tu v resnici za dobrobit vsega delavnega, dobrine ustvarjajočega naroda. Postati moramo z dejanji prvi delavci ki z umom in peresom pripravljajo pot novim in boljšim življenjskim pogojem. Radikalizirati moramo svoje socialno mišljenje, da ga tem lažje oddelimo od socialističnega. Zakaj dejstvo je in bo še dolgo ostalo, da socialno v resnici malokdo misli in čuti. Tu treba temeljite preobrazbe vseh brez izjeme. Krščanska misel je v tem — radikalna, da, najradikalnejša!

Zato pa treba skupnih socialnih krožkov, skupnih socialnih razgovorov, skupnih sej in vzajemnih sklepov. Prenehati mora nasprotje med delavcem z roko in delavcem z umom. To pa je možno le tedaj, če vsak resnično socialno misli, čuti in dela. Do

tega je še daleč, a skupna vzgoja, skupno delo, skupni boji nas utrde v enotnem mišljenju, da smo vsi, ki delamo za dobrobit vseh, bratje in sestre, da smo si tem sorodnejši, čimbolj trpimo pomanjkanje in čimbolj nas tarejo življenjske nadloge. Vsi, ki se bore proti egoizmu in izkoriščanju bližnjega po močnejšem, morajo v isto vrsto. Zato mora slovenski katoliški inteligent biti prvi socialni delavec, prvi socialni reformator in do gotove meje revolucionar.

To pa postane v najožjem stiku z delavcem. Kako nas je Krek pred 20. leti družil v govorniških vajah z delavci in smo se pri njih medsebojno spoznavali v tistih lepih večerih, tako moramo to delo nadaljevati v vseh mogočih načinih.

Posebno je treba iti med delavsko mladino. Tu je treba vzgojiti izbornih voditeljev. Osnovati moramo povsod socialne tečaje in pretresati vsa pereča vprašanja. Zakaj Jugoslavija bo taka, kakršni bodo njeni ljudje. Dela je za stoletje! Zato moramo zbrati vse inteligentne sile brez razlike šolske naobrazbe ter jih usmeriti v naši socialno-reformni smeri.

Kaj se to pravi? Nič drugega ne, kakor posnemati dr. Kreka v veliki ljubezni in neprestanem delu za dobrobit drugih. Pozabiti ne smemo, da s tem opravljamo sveto delo krščanskega usmiljenja. Saj socialno delo ni le delo hladnega uma: še veliko več je to delo dej srca in dobre volje, je delo krščanske ljubezni do bližnjega.

In koliko je še dela, da zmaga v nas vseh prva zapoved socialnega preobrazitelja. Zavladati mora v vseh srcih tista topla, blagodejna, prava srčna ljubezen za sotrpečega brata, ki jo je posvetil s svojo srčno krvjo z razpetimi rokami na Križu prvi socialni reformator. Čim bliže smo temu vzoru vsi, učeni in neuki, mladi in stari, zdravi in bolni, tem preje pride med nas po celem svetu — kraljestvo božje.

O, zaman se trudijo, ki zidajo brez te ljubezni stavbo nove družbe. Kri vpije po

krvi, samo ena pa je vpila in še vpije po blagoslovu: kri na Križu.

Zato morajo vsi, ki hočejo prinesiti svetu mir in vsi, ki so obloženi s križem, vsi, ki so ponižani in razžaljeni in so v trpljenju bratje in sestre — v eno vrsto,

da uresničimo v svoji domovini kraljestvo njega, ki je bil med Slovenci prvi pastir mas in vseh ubogih.

Pojdimo za dr. Krekom v vsem velikem in obsežnem delu za trpeče ljudstvo in nosimo z veseljem tudi njegov — križ.

Dr. Jakob Mohorič: Naše razmerje do socialnih demokratov.

Misel, ki jo je tako nedosegljivo lepo izrazil naš Prešeren v sonetu na Vrbo, svojo rojstno vas, bi vzel vedno za uvod v delavsko vprašanje. Celo inteligent, ki ga je kot sina kmečkih starišev uka žeja odtrgala od domače grude in speljala po svetu, ne preboli tega do smrti, ker nimajo samo drevesa v svoji rodni grudi svojih korenin. Kako naj preboli to ločitev množica kmečkih sinov, ki kot navadni težaki delajo tlako tujemu kapitalu brez upanja na boljšo bodočnost? Tak položaj je ustvaril v modernem delavstvu čisto posebno razpoloženje. Začetniki socialne demokracije so pogodili to razpoloženje in ga izrabili za svoj evangelij, ki je bil sicer oblečen v trdo filistersko obleko nemške hegelijanske oblike, pa je našel spretne apostole-agitatorje, ki so organizirali velike armade.

Program se je delil v dva dela, praktični za takojšnje vsakdanje delo, in teoretični za končni cilj. Glede prvega oporekati zasluge socialni demokraciji bi bilo krivično, glede drugega so pa kritični duhovi med socialisti samimi kmalu dohnali zmotnost in nevzdržljivost marksizma. Ti kritični duhovi — revizionisti — so že pred vojno med nemškimi socialisti zmagali, odvzeli stranki dogmatičen značaj in jo spravili v isto vrsto z drugimi strankami, ki z običajnimi političnimi sredstvi skušajo ščititi koristi svojih pristašev in uresničiti njih kulturni, gospodarski in politični program. Ker je bil trenutno prak-

tični del socialističnega programa skoro povsem enak programu krščanskega delavstva in se je našlo vedno več glasov med socialisti samimi, ki so oporekali tudi nujnosti protiverskega stališča socialne demokracije, so tudi nekateri prvoboritelji krščanskega demokratizma delali optimistično prognozo socialnodemokratskega razvoju. Med temi je bil tudi naš dr. Krek, kar so mu nekateri hudo zamerili in so ga smatrali malodane radi tega za socialnega demokrata.

Med vojno in revolucijo se je pa mnogo izpremenilo. Različne struje, ki so imele s socialisti samo skupno podlago delavskega nezadovoljstva z obstoječim položajem, rešitev pa videle v komunizmu in anarhizmu, so silno pridobile na moči. Internacionalna strank, ki so se oklepale revizionistično-praktičnega programa, je prenehala, večja je bila mednarodna vez med ekstremnimi strujami. Ko so po revoluciji v posameznih državah prišli socialisti do vlade, so prišle v nekaterih državah ekstremne struje na vrh. Ruski in madžarski boljševiki urejajo državo po svojem receptu. O trajnem uresničenju celokupnega evangelija že danes niso več prepričani. V kolikor se jim bodo posrečili delni cilji, je še danes negotovo. Kjer revizionisti sodelujejo pri vladi, prikrivajo z različnimi koncesijami svojo nemoč v dejanskem izvrševanju svojega programa. Strah pred levičarskimi, boljševičnimi strujami silno vpliva na njihovo de-

lovanje. Te struje smatrajo že davno za meščansko, buržoazno stranko.

Tako postaja tudi za socialno demokracijo osodna razlika med teorijo in prakso, med kritiko in lastnim pozitivnim delom. Doba preizkušnje je prišla za socialno demokracijo. V Rusiji dela preizkušnja skrajno levo krilo boljševikov, v Nemčiji in Nemški Avstriji revizionisti.

V kolikor se socialna demokracija trudi za pravo izboljšanje delavskega položaja, je šlo in gre z njo vzporedno vedno tudi krščansko-socialno delavstvo. Tudi pri nas je edino z njegovim sodelovanjem prišlo do osemurnega delavnika in drugih resnih pridobitev delavstva, katere skuša socialno-demokratsko časopisje naslikati delavstvu kot izključni uspeh socialno-demokratske organizacije. V kolikor pa gre za zmotno miselno podlago, ki je edina ločnica med našim in socialno-demokratskim delavstvom, pa smo prepričani, da to sedanje usodne preizkušnje ne bo prestalo.

Ugotoviti moramo, da v vseh pametnih praktičnih zahtevah nastopa naše delavstvo skupno in složno s socialnimi demokrati, dasi ti skupne nastope silno ote-

žujejo, ker skušajo povsod, kjer so v večini, uveljaviti svoj terorizem tudi nasproti našim organizacijam in skušajo naše pristase celo s štrajki spraviti ob delo. V tem oziru kažejo naše organizacije neprimerno več smisla za delavsko solidarnost.

Mi opazujemo sedanjo preizkušnjo socialno-demokratskih načel s hladno mirnostjo. Vera v krščanstvo, ki ostane prejkoslej miselna podlaga našega delavskega boja, ostane neomajana. Naša miselna podlaga ima preizkušnje že za seboj. Naša naloga bo samo, da obrnemo pozornost naših članov in vsega delavstva na to preizkušnjo, da bo njen uspeh vsem znan. Prepričani smo, da bo ta preizkušnja pomenila novo zmago naših načel.

Nekateri naši člani v boju z nasprotnikom še vedno pobijajo marksizem, njegov zgodovinski materijalizem in njegov gospodarski nauk. Podobni so junaku, ki je napadal mline na veter. Res je bil ta boj lahak, toda tudi boj s sodobnim socializmom ne bo težek, samo poznati ga moramo. Podlegel bo svoji lastni nemoči, dovolj je, da ta poraz opazujemo in da svojo zmago oznamimo.

Anton Komlanec: Naš boj za svobodo mišljenja in svobodo organizacije.

Med svetovno vojno je trpela Jugoslovanska Strokovna Zveza pod Nemci. Kjer se je kdo le ganil, moral je v fronto. Hudo je bilo to, ker je bil vsak upor, vsaka tožba zaman. Nad Nemci se nihče več ne zgraža. In krivic, ki so jih prizadejali, je toliko, da se nihče več ne zmeni, če pridenemo kakšno novo.

Prišla je Jugoslavija. Dušo in srce nam je prevzelo veselje. Rekli smo: Ime nosimo po njej. Jugoslovanska Strokovna Zveza se imenujemo. Njena priprava smo bili, naš ustanovitelj je njen ustanovitelj.

Glejte, zdaj pa so vstali zoper nas ljudje iste krvi in jezika, slovenski delavec je planil na slovenskega delavca. Socialni demokratje so segli po nedemokratskem orožju terorja zoper naš proletarijat.

Začeli so na Koroškem na kraju, kjer je bilo ljudstvo najbolj potrebno naše Zveze.

Prva žrtev je bil mladenič, ki je vodil našo četico in preživljal starše. Bil je domačin in delavec Andrej Plajer. Vzeli so mu socialni demokrati kruh, vrgli so ga ven iz tovarne in moral je bežati iz doma-

čega kraja in tam pustiti nepreskrbljeno mater in sestro. To se je zgodilo v Bistrici v Rožu meseca decembra 1918 ravno za Božič.

Istotam so nekaj dni pozneje stopili socialni demokratje v zvezo z nemškimi četami. Ovajali so rojake. Na ovadbo socialistov so aretirale nemške čete gostilničarko Ano Malle, po domače Gašperco, pri kateri je skupina Jugoslovanske Strokovne Zveze 22. decembra 1918 zborovala.

Tretja žrtev je bil predsednik skupine Jugoslovanske Strokovne Zveze na Jesenicah, Iván Korošec. Na Jesenicah so socialni demokratje z grožnjami, da oškodujejo naše ljudi pri zaslužku in jih vržejo ven iz tovarne, prisilili več omahljivcev v socialnodemokratski tabor. Ko se jim vsi niso udali, so začeli z dejanskimi nasilstvi. Najprej je moral trpeti nasilstvo Ivan Korošec. Ko niso prejšnji roki nič pomagali, so mu odločili končni rok treh dni, da se vpiše v socialnodemokratsko organizacijo. Dne 17. februarja so ga izgnali iz tovarne. Korošec ima na Jesenicah dom in družino.

Četrta žrtev (na Jesenicah) je bil sedemnajstletni mladenič Peter Rugar, ki se ni hotel vpisati in plačevati v socialnodemokratsko organizacijo.

Ob pol treh popoldne so se spravili socialni demokratje na Petra Rugarja v mrzli valjarni. Poslali so ga delat v oddelek, kjer novega dela ni zmožel s svojimi močmi. Zato je seveda mojster v tem oddelku Rugarju odrekel delo. Tako je prišel Rugar ob kruh in zaslužek.

Peta žrtev socialno demokratičnega nasilja je bil Peter Rozman. Spravili so se nanj isti dan ko nad Rugarja. Ob pol 10. uri zvečer so ga odstranili. Rozman je delal že nad 30 let v tovarni. Ima na Jesenicah družino in dom.

Šesta, sedma in osma žrtev, ki so si jo naložili socialni demokratje na vest, je bila povzročena meseca maja v Trbovljah. Meseca maja t. l. je skupina Jugoslovanske Strokovne Zveze brzojavila kratko Zvezi v Ljubljano: Člani Jordan, Podeber-

šek, Kralj po socialnih demokratih iz službe izgnani.

Imenovani se namreč niso hoteli organizirati pri socialnih demokratih in plačevati v njihovo blagajno.

V pismu z dne 8. maja je skupina J. S. Z. v Trbovljah sporočila centrali: »V osrednji delavnici je šla deputacija socialnih demokratov k obratnemu inženirju Daxu ter od njega zahtevala, da pozove one rokodelce, ki niso pri socialnih demokratih vpisani, da se morajo takoj organizirati v socialistični organizaciji. Inženir Dax je pozval Podeberšeka in Jordana k sebi in jima prigovarjal, naj se vsled varnosti in reda ukloneta socialni demokraciji. Izjavil je, da mora, če obstajajo socialni demokratje pri svojih grožnjah, njima odpovedati službo.«

Kralj je v resnici izgubil dosedanje službo; mož je že v letih in priznan veščak v svoji stroki.

Deveta žrtev socializma je strojevodja Kolarič v Trbovljah. Socialni demokratje so zahtevali od Kolariča, da se takoj pri njih organizira. Obratni vodja Bredenbeck je svetoval Kolariču, naj se organizira pri socialnih demokratih, češ, da ga drugače ne more ščititi.

Deseta žrtev socialne demokratije je član Jugoslovanske Strokovne Zveze v Trbovljah, Seme Štefan. Odtegnili so mu 11 K 75 vin. članarine vkljub temu, da ni nikdar pristopil k socialnim demokratom. Ko je nato šel v pisarno nadnevnega kopa, kjer je zaposlen, in terjal pojasnilo, ga je tam službujoči uradnik Topolšek nagovoril: »Proklet čuk, če ne boš organiziran, te bomo s Tagbaua vun vrgli.«

Enajsta žrtev socialnih demokratov je načelnik skupine Jugoslovanske Strokovne Zveze Filip Okorn v Trbovljah. To je najnovejši slučaj, ki nam je znan. Socialisti so mu dali tridnevni rok, da se organizira pri njih, če noče izgubiti dela in zaslužka. Dogodki v Trbovljah še niso končani.

Tako je ščitila socialna demokracija osebno svobodo.

Iz Zagreba se je obrnilo k Jugoslovanski Strokovni Zvezi po pomoč šestnajst najžalostnejših žrtev socialne demokracije. Eno celo leto je preteklo, preden jim je došla pomoč. Dne 8. maja 1918 so se vrgli socialni demokratje v zagrebški tvornici duhana na delavke našega mišljenja, — bilo jih je 16 po številu — in jih hoteli prisiliti v socialnodemokratsko organizacijo. Ker se niso vdale, so jih opljuvali, obrcali, zmerjali in vrgli na cesto. Nekateri so delale v tovarni že triindvajset let. Od maja 1918 do 27. novembra 1918 jim je pomagala država. Od tega dne do 16. maja 1919 jih je vzdrževal »Hrvatski krščanski radnički Savez v Zagrebu«. Po posredovanju Jugoslovanske Strokovne Zveze, v katero so se včlanile letos, so dosegle zopet svoje pravice. Država je morala plačati za nje odškodnino 25 tisoč kron 73 vinarjev.

Doslej je Jugoslovanska Strokovna Zveza izvojevala svojim članom še vselej enakopravnost in svobodo mišljenja. Z naprej, upamo, bo delo še lažje, ker njene vrste rastejo.

Agitacija za socialno demokracijo je nasilna in zato nepoštena. Navajamo v dokaz še nekaj suhih dejstev iz Trbovelj in Hrastnika. Našteti delavci so vse to izjavili pred pričami.

Podeberšek Martin izjavlja: »Krušič Iv. mi je rekel dne 26. aprila, da če se ne organiziram pri soc. demokratih, bom moral službo pustiti in da bi bilo škoda za moja službena leta, ker bi potem tudi pokojnino izgubil.«

Pisanec Ignac izjavlja: »Odlazek Ant. mi je grozil dne 24. aprila, da bom vržen na cesto, če se ne organiziram pri soc. demokratih.«

Perme Martin izpoveduje sledeče: »Sekili Anton mi je rekel dne 22. aprila, da bom moral zapustiti službo, če se ne dam organizirati pri soc. demokratih.«

Vrzel Ivan izpoveduje: »Bil sem organiziran pri soc. Ker mi pa po mojem pričanju katol. organizacija bolj dopade, sem izjavil soc. dem. Krušiču, da izstopim iz njih organizacije. Nato sta me napadla

Krušič Ivan in Jesip Peter, da bom moral čez teden, oziroma 14 dni službo zapustiti. Z navedenima so soglašali tudi vsi drugi tovariši, ki so soc. demokrati.«

Železnik Štefan izjavlja: »Benedik Alojz mi je grozil, da bom moral, če se ne organiziram pri soc. demokratih, drugje službo iskati.«

Okorn Filip izpoveduje: »Kačnik Ivan mi je naznanil pred nedavnim časom po delavki Flis Mariji, da bom moral iti od stroja proč, delat v blato (služba nižje vrste).«

Govejšek Rudolf izjavlja: »Legvart, rudar v Hrastniku, je mojega brata Lepolda dejansko napadel, ker ni bil organiziran pri soc. dem. Njegov položaj bi bil postal življenjsko nevaren, da ga ni rešila neka ženska. — Natančne tozadevne podatke lahko da moj brat.

Začetkom aprila rudarji v Hrastniku niso pustili v rov na delo Rudolfa Nepreta, ker ni pri soc. dem. organiziran.

Pred 14 dnevi je soc. dem. Alojz Žefran, rudar v Hrastniku z nožem grozil zasebnemu mizarju Petru Bauerbeinu in zahteval od njega, da se organizira pri soc. demokratih.

Pod tem pritiskom so se dali v Hrastniku obrtniki, trgovci in celo veleposestniki ala Birtič organizirati pri socialnih demokratih.«

Veliko krivic so povzročili socialni demokrati našim somišljenikom tudi na gospodarskem polju. Med svetovno vojno je vlada najbolj mrzila Jugoslovansko Strokovno Zvezo že zaradi njenega imena. A srd in krivičnost, ki izhaja iz slov. socialne demokracije na naš delavski proletariat, žalibog nikakor ne zaostaja za tem, kar je delala in uganjala avstrijska birokracija. Tukaj so prizadeti najmerodajnejši krogi naših socialistov, ne da bi bil izvzet njih načelnik Kristan.

S pritrdilom in pomočjo tudi naših ljudi je bil izvoljen predsednikom vladne gospodarske organizacije »Vojne Zveze«. Ker ni bila to nikaka soc. dem. ustanova, temuč splošna ljudska naprava, je šlo od

naše strani mnogo vlog in pritožb na Kristana in Vojno Zvezo, da naši delavci niso pravično deležni podpore in blaga, ki ga je s pomočjo vlade dobavljala »Vojna Zveza«. Bilo je vse zaman. Predsednik naše konsumne organizacije Alojzij Kocmur je dne 14. aprila na občnem zboru zahteval pojasnila, kam da so šli trije vagoni sladkorja, ki jih je dobila Vojna Zveza čez svoj kontingent, ne da bi naši ljudje od tega kaj dobili. Vprašal je nadalje, kam je šlo devet zabojev vžigalic, ki jih delavstvo krščansko družabnega mišljenja niti do danes ni deležno.

Nekaj nelepkih dejanj je bilo sicer odkritih, nekaj vojnih zaupnikov zaprtih, načelnik socialne demokracije, ki je predsedoval tem zaupnikom, pa si ne šteje v dolžnost, stvar pojasniti. Z njegovo vednostjo so podpisovali listine ljudje, ki po zakonu niso bili v to upravičeni.

Kaj naj stori krščansko delavstvo z ozirom na vse to? Prej je trpelo po Nemcih, ker se je borilo za jugoslovansko državo, za jugoslovansko misel. Da se je imenovalo s pravim jugoslovanskim imenom, je bilo do zadnjih časov zločin in ve-

leizdaja. Danes mora trpeti od nasprotnikov krščanskih struj, ker se bori za osebno svobodo delavcev in poštenost v javnem gospodarstvu.

Te stvari smo hoteli natisniti v naši jubilejni brošuri kot zgodovinski dokument za naše naslednike, da bodo vedeli, kako se je v svobodni Jugoslaviji moral boriti naš proletariat za svoje prepričanje in svojo organizacijo. Naj bodo te besede obenem znanik in priča, da se je v časih vsesplošne zmage svetovne demokracije v naši jugoslovanski domovini ta misel tepala in onečaščala ravno po onih, ki so nosili do danes na svojih ustnicah geslo demokratizma. Krščanski proletariat je vsled teh razmer postal v naši domovini edini nositelj ideje demokratizma, svobodnega prepričanja in svobodnega združevanja. Ta misel, jugoslovansko delavstvo, naj še bolj strne tvoje vrste! Padlo je krivično nemštvo, pade tudi krivično nasilje krščanstvu nasprotnih socialnih struj.

Ti vstajaš, ti rasteš na veljavi, ti zmaguješ v znamenju križa.

S tabo raste Jugoslovanska Strokovna Zveza.

France Bevk: Sila,

Divje je besnela ulica, barikade so pokale, iz oken in s streh so padali streli in se lomili v težkem vzduhu, ki je bil podoben peklu. Kdor je padel, se ni več dvignil; težke noge so ga pogazile; množica od zadaj je pritiskala, puške od zadaj, strah od zadaj. Kdorkoli je potočil svoj obraz v gorško kri, je dobil izraz na licu, ko da se je nasmehnil.

Ti, ki so šli s spačenimi obrazi in golimi bajoneti na naskok, so vpili: »Živela svoboda!« Ti, ki so stali za barikadami, so rjuli: »Živela svoboda!« Obrazi vseh so bili strašni, zabrisani v izraz groze, vsi obrazi enaki.

Naenkrat se je dvignil tik pred cerkvi-jo ob barikadi stoječ možak in se je pokazal s celim telesom. Njegova črna brada je padala od bledega suhega obraza na prsi.

Zadaj na cerkvenem zidu se je dvigal Kristus, ravno nad njim, ko da raste iz njega in raztega roke, kot jih je raztegnil blede, bradati mož in zaklical:

»Nehajte, v imenu bratstva!«

Za hip so onemeli vsi, ki so ga slišali. Ali je blazen, da je vstal pred krogli in tako govori? Kakšen je njegov glas? Izdaja lec! Ali ne zasluži, da ga pobijemo? Še nihče izmed nas ni tako govoril!

Potem se je zakrohotal nekdo in zavpil z visokim glasom, da je donelo ob stenah.

»Peter, saj nisi Kristus!«

Peter je jeknil, omahnil pod kroglo in padel med bruna, zaboje, opeko...

Kri mu je curljala iz rane na tlak, oči so se odpirale v veliki muki, usta so hotele nekaj povedati, roke so hotele nekaj zgrabiti.

Trije so ga zgrabili in ga zanesli izpod križanega med hiše. Odprli so vrata tuje hiše, položili ga na mrzel, kamenit tlak veže, nato so zapahnilhi vhod; eden je ostal pri njem.

Ranjenec je odprl oči in dejal s slabim glasom:

»Ali si ti, Nikolaj?«

»Ne,« je dejal ta. »Nikolaja ne poznam, Ivan je moje ime.«

Peter, ki si je tiščal rano, da mu ni vsa kri izcurljala na kameniti mrzli tlak, kjer se je nabirala v kaluži in se mešala s prahom, je dejal:

»Ali je Anka na ulici?«

»Ne poznam Anke...« mu je odgovoril Ivan.

Peter ga je pogledal: »Kam so šli vsi?« V traku svetlobe, ki je padal iznad vrat, so se mu čudno svetile oči. Prsi so se mu dvigale, rdečkaste pene so mu stopile na ustnice.

»Ne poznaš je?... Moja sestra je bila. Ignacij jo je odpeljal... Ali so oni zmagali?«

»Kdo?« je dejal Ivan, izmučen, ko je gledal troljenje svojega tovariša. »Nihče ni zmagal. Tako dragocena kri teče...«

Nato je podprl ranjencu glavo, da je ta lažje dihal, in mu ni kri tako silno tekla izpod prstov, ki so tiščali rano s silo, ki se je zdela nadčloveška. Peter je spregovoril s težkim, od bolečine pretrganim glasom.

»Tragika...« je dejal in medlel od bolečine: žila na vratu mu je strahovito bila.

»Tragika je, da morimo. Čemu bom ležal čez par ur mrtev na ti zemlji? Zakaj me ni pogazil stroj v tvornici, zakaj me ni ustrelil cesarski vojak? To bi bilo vsaj deloma razumljivo, po neki čudoviti logiki skoraj pravično...«

Bratje so me ustrelili in umrl bom. Reci moji sestri, če jo spoznaš kjerkoli, da sem šel v tujino, in da se ne povrnem več. Vsaj upanje ji bo ostalo...«

Ah! — Tišči me tu ob strani, jaz ne morem več!... Ne tam... palec nižje — tako, da mi ne uide kri. Rad bi živel še par minut. Dobro! Hvala Ti!

Da ti povem vse. Dobro se mi zdi, da sem umrl pod rdečo zastavo, da bi le od brata ne bil umrl...«

Moj oče je bil delavec; enajst nas je stanovalo v luknji, ki ni bila podobna stanovanju; zdelo se je, ko da bivajo velike podgane v nji. Moja bleda mati me je imela rada in ne vem, zakaj je tako zgodaj umrla. Na očetov ukaz sem moral že zgodaj na delo.

Zdelo se mi je, da je vse dobro in da ne more biti drugače; teh misli so bili tisočeri. Če sem pogledal v svetlo sobano, ali če je drdrala mimo mene gosposka kočija, se mi je zdelo, da je vse to iz onega sveta, ko zlati oblaki, ali meteori na nebu.

Potem, ko sem videl ono deklico, ki se je imenovala Olga, in ki je nosila rdeče trakove v laseh, nisem gledal več ne v krasne kočije ne v svetle dvorane. Peljal sem jo skozi park, govorila sva čisto vsakdanje stvari, za besedami pa je ležalo vse nekaj drugega...

Potem pa... ne, deni mi glavo na tla, če moreš... duši me... tako.

Potem pa so mi vzeli vse... Prvo mlad gospod in nato vojak. Olga je bežala, ko sem jo poiskal; ni se mi upala več približati. V isti čas je obupaval tudi moj oče; radi ene same besede je iskal kruha.

Vse se je bilo zgodilo na en večer v juniju. Divjal sem po drevoredu, meril sem vodo z očmi. Nato sem šel na zborovanje, kamor me je povabil tovariš.

Temna soba, temni obrazi, temne besede. In vendar se je svetlikalo in vžigalo iz besed, ko fosfornata luč. Videl sem, da je oče pravzaprav trpel, da je bil lačen, vpojnjen do blata.

Duševno pijan sem se vračal domov. Šest mesecev sem opazoval kočije, obleke, dvorane. Šest mesecev sem razmišljal, bral in zopet razmišljal. Pol leta sem hodil ko pijan; moje telo je postalo suho, obraz je postal obraz starca, kot bi mislil vedno na samomor.

No... to ni glavno — to ste doživeli vsi drugi. Videl sem, da so te svetle dvorane zemske in da so vsi plotovi umetni. Videl sem, da pravica ni podobna praviči in ne resnica resnici, da je vse čudno zgovorjeno in zmešano. Silo sem sovražil najbolj, cvet krivice, jedro hudodelstev, to vsebino hinavščine, nadomestek modrosti praznoglavcev. Sila je znamenje šibkega, predslutnja smrti ideje, katero brani.

Kadarkoli sem zagledal vojaka na cesti, me je spreletel mraz; kadarkoli sem zagledal uniformiranega človeka, me je oblila zona. Ta smehljajoči človeški stroj, ki vrši brez misli in vesti najkrutejše stvari na ukaz od zgoraj, ki čuti, kako je močen in vsemogočen, bolj ko je šibak njegov nasprotnik.

Ne, ne... ne umrl bi rad, če ne bi bil doživel razočaranja. Ne hotel bi umreti, dokler ni uničena ta strašna zver vseh silnih grehov zadnjih dni.

Bil sem se zoper njo. Bil sem se z besedo in črko, na ulici in na shodih, v družini in v družbi... Zaprli so me za par let v ječo. Moja družina je umirala gladu in pománjkanja. Moja žena in moji otroci so se pokvarili pri težkem delu, da so se mogli preživeti. Čemu vse to? — Da pogine ona zver... Ali naj opišem vse do onega dne, ko je začela vojna? Ne, ni treba...

Potem sem moral iti. Ono, kar sem sovražil najbolj, bi moral negovati in vsebovati sam v sebi. Tako mi je bilo, da sem stal malone pred puškami; obsojen sem bil v ječo, ker se nisem pokoril zveri.

Prišla je revolucija, množica se je razmahnila, zver je poginila. Ječe so se odprle. Kako sem tedaj stopil na ulice! Zadihal sem zrak globoko vase, razpel sem roke, ko da bi hotel objeti solnce in vse srečno človeštvo, odrešeno najhujšega...

Padli so troni, naslovi... padlo je vse; človek je praznoval svoje vstajenje... Ali je za večno zatonil mrak sile in krivice?...

Ne, ne... ni bilo tako! Koliko časa je dihalo človeštvo? Gorje zmagovalcem, ki je postal suženj svoje zmage!

Kaj so tako šibke vaše ideje, da se bojite svobode? To je tragično! Naši apostoli, ki so se borili proti sili, so zgrabili za silo. Brat se je zagrizel v brata, sin v očeta, kolje se ulica...

Prvič v življenju me je obšla resnična groza. Ko da je solnce za vekomaj utojnilo. Ideja, o kateri sem veroval, da prinese vstajenje miru in pravice, se bori z orožjem podleža in krivičnika.

Roke so me pekle... Moja puška je merila proti sodelavcu, s katerim sva stregla svojčas stroju v tovarni in govorila s solzami v očeh o lepi prihodnosti; po dolgi, črni bradi sem ga bil spoznal. Zapeklo me je v dno duše in me užgalo, ko razbeljeno železo.

Vsako nadomeščanje ideje s silo, je zmotno, ljudje moji! Dvignil sem se in zaklical: »Nehajte, bratje!

Orožje je hudodelstvo! Zato sem bil zadet od strele, zato bom že jutri, že čez par ur mrtev, v žalostni misli, da nekdanji borilci zoper silo drže puške v roki in morijo...

Pojdi, ko umrjem, in reci jim, da blagoslavljam vsako misel, ki prihaja iz njih ust; misli, ki prihaja iz puške, ne morem blagoslavljamati...«

Umolknil je in s trudnim vzdihom zaprl oči. Parkrat še je vprašal po sestri, parkrat še je videl iluzijo pred seboj, ki jo je hotel zgrabiti... Potem je umrl, ustnice so mu posinele.

Njegov tovariš je zrl par hipov nanj, zamaknjen v globoke misli; nato je vzel puško, odpahnil zapah in stopil na ulico, ki je gorela ter se splazil do barikade.

Peter je bil še v svoji smrti sam...

Dr. Andrej Gosar: Boj za gospodarsko moč ter pravičnost.

Sleherni človek ima pravico do primerne, človeka vrednega življenja ter je upravičen storiti vse, kar vodi do tega cilja, v kolikor ne krati s tem neposredno dejanskih pravic svojega bližnjega. Toda, kaj pa če vendarle na zemlji ni in ne more biti dovolj različnih bistvenih potrebščin, da bi mogli vsi ljudje živeti človeka vrednega življenja? Ako bi se res kdaj zgodilo, da zemlja ne bi mogla na primeren način prerediti svojih prebivalcev, tedaj bi se morali pač — edino to bi bilo pravično — omejiti od kraja v svojih potrebah, do najnižje mere, pri kateri sploh še moremo živeti. Sicer pa je to le prazna teorija.

Človeški rod, ki na vsej zemlji ne bi imel prostora in živeža, je nekaj, kar v istini sploh bivati ne more, kajti tudi on je produkt naravnih zakonov in kot tak se ne more razmnožiti nad splošno življenjsko možnost. Narava skrbi tu sama za sredstva, ki stavijo razmnoževanju človeškega rodu potrebne meje in strah, da bi nam kdaj zmanjkalo prostora in hrane je popolnoma nepotreben. Če se to kdaj deloma zgodi, je krivo tega človeštvo samo, oziroma njegov družabni red. Do tiste stopinje pa, ko bo vsa zemlja do zadnjega kotička poseljena, tako da ne bi imel na nji nihče več prostora in življenjske možnosti sploh

smo še daleč, daleč ter je najbrž ne bomo nikdar dosegli.

Popolnoma gotovo je torej, **da ima sleherni človek pravico do človeka vrednega življenja in krivico bi mu delali, ako bi mu hoteli staviti v tem oziru ožje meje: kolikor služi boj za gospodarsko in politično moč temu namenu, se se strinja popolnoma z zakoni pravičnosti, izvzemši seveda slučaje, kjer nasprotuje dejanskim pravicam drugih ljudi.**

Nastane pa vprašanje, kako moramo presojati tisti boj za gospodarsko in politično moč, ki naj zajamči posameznikom razne življenjske potrebščine v večjimeri, kot so potrebne za človeka vredno življenje. Kakor bi bilo napačno, ako bi omejili človeške pravice na najmanjšo mero dobrin, ki so potrebne za človeka vredno življenje, ravno tako napačno bi bilo tudi, ako bi priznali posameznikom pravico do vsega, kar smatrajo po običajnih nazorih in morda tudi slučajno veljavnem pravu za svojo lastnino. Radi jasnosti hočemo tudi tu ločiti tri skupine.

Poedinci.

Stremljenje posameznika po gospodarski in politični moči moremo presojati po namenu, radi katerega si hoče pridobiti več moči in več vpliva v javnem gospodarskem in političnem življenju, kot mu ga je za primerno, človeka vredno življenje v resnici potreba.

Ako stori to zato, da bi lažje pospeševal splošni razvoj in napredek ter ne išče pri tem predvsem svojih koristi, ni to le upravičeno, temveč tudi hvalevredno; če pa je pravi vzrok vsega njegovega truda in dela le njegova osebna korist, če mu gre predvsem zato, da si nakopiči kar največ premoženja in bogastva, tedaj je njegovo delo subjektivno sploh brez moralne vrednosti, objektivno pa je ima le toliko, kolikor so njegove dobre posledice večje kot slabe.

Posebej moramo tu omeniti slavo-hlepje. Če dela človek iz častihlepja za splošni blagor, je njegovo delo objektivno hvalevredno in zaslužno, dasi je subjektivno brez vrednosti. Ako pa si hoče kdo s takim delom pridobiti poleg slave in časti tudi več premoženja, je njegovo delo tudi objektivno brez vrednosti.

S tega stališča moramo presojati zlasti delovanje diplomatov in politikov ter njihov boj za čim večjo gospo-

garsko in politično moč. Osebnost, zlasti gospodarske koristi, ki se jim stekajo iz njihovega dela, moramo smatrati, kolikor ne presežajo za človeka — vredno življenje nujno potrebne meje, kot zaslužno plačilo za delo in trud. Pri tem moramo vpoštovati tudi razne stanovske razmere in posebnosti, ki ne dopuščajo, da bi veljala za vse ljudi ista meja nujnih življenjskih potrebščin. Ta razlika se ne da utajiti in visokostojecim ter vplivnim osebam ne moremo odreči v primerne obsegu pravic do višje mere nekaterih življenjskih potrebščin, kot je potrebna splošno večini vseh ljudi.

Iti pa moramo še dalje **ter priznati splošno slehernemu človeku pravico, da si pridobi več sredstev, kot jih rabi za primerno, človeka vredno življenje, dokler s tem ne zapre svojemu bližnjemu poti, da bi mogel tudi on s primernim trudom urediti svoje življenje tako, da bi se strinjalo s splošnimi zahtevami človeka vrednega življenja.** Tisti hip, ko si kdo prilasti več življenjskih potrebščin, kot jih nujno rabi ter s tem odvzame drugim možnost, da bi mogli tudi oni človeško živeti, stori objektivno krivico, pa naj si pridobi svojo lastnino navidezno še tako pravičnim in poštenim potom. **Najprej mora biti za vse ljudi — izvzemši tiste, ki so v resnici sami krivi svoje bede — dovolj vsega, česar jim je treba za res človeško življenje, potem šele si smejo pridnejši in delavnejši ter morda zmožnejši pridobiti več kot v resnici potrebujejo zase in eventuelno za svojo družino.**

S tem je podana tudi meja, ki jo stavi pravičnost kapitalistom ter sploh gospodarskim močtem, ki stremijo po neomejenem gospodstvu nad javnim gospodarskim življenjem. Ako uporabijo svoj vpliv in svojo gospodarsko moč v splošno korist, je to dobro delo, ako pa iščejo svojo korist ter izrabljajo v ta namen delavne moči nižjih slojev, ki živijo nečloveško, bedno in beraško življenje, delajo krivico in jo bodo delali, dokler ne bodo pustili vsem, ki so od njih odvisni, možnosti, da se povspno do tistega blagostanja, ki je za človeka nujno potrebno, če hoče res človeško živeti. Kapitalist, ki sicer svoje delavce razmeroma dobro plačuje, pa se vendar v primeri z njimi bogato odškoduje za svoje delo, dočim se oni, kljub vsem svojim naporom ne morejo dvigniti iz bede in beraštva, ni njihov dobrotnik, **temveč oderuh in izžemalec, ker jemlje od zaslužka delavčevih rok obresti za svoj kapital, ki morda**

deset in stokrat presega njegove dejanske potrebe.

Proti temu ne drži noben izgovor in nobeno opravičilo. Dejstvo, da je delo na splošno edini vir posebnih človekovih pravic do življenjskih potrebščin, vodi nujno do gor. zaključka. Nihče nima po svojem rojstvu, ali iz kakega drugega podobnega razloga pravic do večje množine življenjskih potrebščin, kot je v resnici potrebna; k temu ga more upravičiti edino le njegovo lastno osebno delo — ne kapital — pa še to le tedaj, če s tem ne prikrajša na nujnih življenjskih potrebščinah svojega bližnjega, ki ne zanemarja svojih dolžnosti ter se trudi, da bi uredil svoje življenje kot je človeku primerno. **Osebnosti pravice, ki bi nasprotovala splošnemu blagostanju ter ne bi dopustila, da bi mogel sleherni človek živeti pravo človeško življenje ni; še najmanj pa smejo to storiti prirojene in podedovane pravice.** Po svojem rojstvu je ta ali oni lahko določen za poglavarja, ali če hočemo, za vladarja nad drugimi, po dedščini mu more biti dano v last večje premoženje kot ga rabi za primerno življenje, ni enega pravnega naslova pa ni, po katerem bi imel pravico prilastiti si toliko življenjskih potrebščin, da bi moral zaradi tega le en sam človek omejiti svoje potrebe pod najnižjo mero, ki mu omogočuje, da živi kot človek.

Gospodarske družbe ter politične organizacije in stranke.

Načela, ki smo jih zgoraj podali, veljajo v polni meri tudi tukaj. Gospodarske družbe, politične organizacije in stranke so, tudi če tvorijo pravno enoto ali osebo, končno vendarle vsota posameznikov, svojih članov.

Zato je jasno tudi tu, da ne sme nobena družba, organizacija ali stranka stremiti za tem, da bi pridobila svojim članom več življenjskih potrebščin, kot jih nujno rabijo za človeka vredno življenje, če bi s tem povzročila, da posamezniki ali druge družbe, organizacije in stranke ne bi mogle pridobiti zase, oziroma za svoje člane niti nujnih življenjskih potrebščin.

Glede gospodarskih družb velja isto kot glede kapitalistov in gospodarskih mogočnjakov sploh. Take družbe, ki donajajo svojim članom lepe dobičke, ne da bi jim bilo treba zato osebno delati, spadajo ravno tako v vrsto oderuhov in izžemalcev, kakor smo prišteli med nje posamezne kapitaliste, kajti tudi ta dobiček je odtrgan

od zaslužka delavnih rok ljudi, ki so brez lastne krivde in vede še daleč, daleč od tega, da bi bilo njihovo življenje vredno človeka.

Kaj pa politične organizacije in stranke? Njihov pomen za posameznega človeka se kaže kot rečeno predvsem v vplivu, ki ga imajo na gospodarsko življenje. **Zato pa velja tudi zanje, da ne smejo nikomur, niti posameznikom, niti drugim organizacijam in strankam zapreti potj do primerne, za človeka vredne življenja in potrebne blagostanja.**

Politična moč organizacij in strank sama na sebi, brez ozira na njen vpliv na gospodarsko življenje, je zelo majhna pomena. Edino verski moment more dati političnemu življenju poleg gospodarskega še drugi smisel. Glavno pa je in ostane v tem oziru gospodarski moment in krivično izrabljanje bodisi gospodarske, bodisi politične moči se na tej strani najbridkeje občuti.

Nemoralna in krivična brezobzirnost, ki vlada v tem oziru v vsem javnem življenju je tako velika, da se moramo čuditi, kako zmešani in zbegani so naši pojmi o pravičnosti in poštenosti. Dočim se mnogi v zasebnem življenju skrbno čuvajo vsake najmanjše krivičnosti in nepoštenosti, jim je v javnem, zlasti političnem življenju vse dovoljeno in še ponosni so, če se jim posreči zadati nasprotniku občuten udarec.

Res, da brez ostrega in doslednega boja mnogokrat ni upati na zmago, res je tudi, da splošni blagor mnogokrat odtehta, da, včasih celo opravičuje, neizogibno škodo nekaterih posameznikov, vendar vse to še nikakor ne daje tolike prostosti v sredstvih in v načinu boja, kot si jo vodilni krogi organizacij in strank splošno lastijo.

Dejstva, da velja v javnem življenju popolnoma isti pojem lastnine kot v zasebnem in da je krivica v obeh slučajih ena in ista, ne izbrišejo nobeni praktični in tehnični razlogi. **Vse, kar smatramo v zasebnem življenju kot krivično, je krivično tudi v javnem življenju.** Boj na gospodarskem in političnem polju je potreben radi napredka in razvoja, ni pa potrebno, da se bije z lažjo, goljufijo in krivico, temveč bi morala vladati tudi tu pravičnost in poštenost.

Narodi in države.

Glede moralne strani boja narodov in držav pribijamo samo dejstvo, da veljajo tudi v razmerju narodov in držav ista osnovna načela, kot v zasebnem življenju.

Pravičnost je povsod, med zasebniki, v javnosti sploh, ter končno med narodi in državami ena in ista. Zato je krivično, ako hoče en narod vladati nad drugim, četudi morda kulturno nižje stoječim, zato je krivično, če država razširi, ali skuša razširiti svoje meje na škodo svojih sosedov, ali če hoče zavladati nad ozemljem popolnoma tujih, nekulturnih narodov, da bi izrabila kar najbolj v svojo korist njihove delavne moči in zaklade njihove zemlje. Dokler so ti zakladi še povsem nezaseženi, si jih sme vsakdo prilastiti, kakor hitro pa jih je domači narod pritegnil v obseg svojih načrtov za dogledno bodočnost, nima nihče več pravice do njih.

Sebično izkoriščanje telesnih moči nekulturnih narodov pa moramo vidno in povsod označiti kot veliko krivico. Človek — tudi kulturno najnižje stoječ — ni delavna žival, katero bi smeli poljubno izrabljati, ako ji damo, kar nujno potrebuje za svoje fizično življenje, temveč ga moramo nagraditi za njegovo delo kot človeka, to se pravi, da mu moramo pri primerni množini in kakovosti njegovega dela priznati prav vse, kar mu je potrebno, da se povzpne na pravo človeško stopinjo. **Država, ki izrablja delovne moči nekulturnega naroda, je tudi dolžna skrbeti za njegov razvoj in napredek. Dobiček, ki ga ima vsled cenih delavnih moči, ni samo njena last, temveč, bi ga morala po večini vporabiti, da dvigne kulturno stanje podložnega naroda, ter pomore do boljšega, bolj človeškega življenja.**

In kako naj sodimo o **gospodarskem vplivu**, ki si ga navadno hočejo močnejše države pridobiti na svoje slabejše sosede? Samo na sebi gotovo ni nič slabega, ako vpliva močna država na gospodarski razvoj v sosednjem ozemlju tako, da ga spravljaja v sklad s svojim gospodarskim položajem. Ako išče industrijalna država svojim izdelkom primeren trg in če si na drugi strani hoče zagotoviti dovoz potrebnih živil in surovin, je to naravna posledica dejstva, da niso vse dežele in vsa ljudstva med seboj enaka. Tisti hip pa, ko ne gre več za pravično in pošteno odkupljene koristi, temveč za dejansko nadvlado, ki naj s silo, ali umetno zadržuje v sosednji državi razvoj na tisti stopnji in v tisti smeri, ki nudi močnejšemu sosedu največ prilike za dober zaslužek, se prične krivica, ki je tem večja, čim večja je sila, s katero se to godi in čim večja je škoda, ki jo trpi vsled tega slabotnejša država. Iz dejstva, da je ena država prodajala morda delj časa svoje

izdelke drugi, še nikakor ne sledi, da bi imela do tega pravico, ter bi smela v sosednji državi zatirati razvoj, ki grozi zmanjšati njen trg, ali pa ga ji celo popolnoma odvzeti.

Dasi so to popolnoma jasne posledice načela pravičnosti, vendar jih v medsebojnem razmerju narodov in držav ne poznajo, ter nočejo poznati, še manj seveda priznati. Vendar nas to ne sme omajati v našem spoznanju: **Vsaka nadvlada nad tujim narodom ali tujim ozemljem, vsako izkoriščanje telesnih moči tujega ljudstva in vsako krivično izkoriščanje zakladov tuje, že posedene in zasežene zemlje je krivično, dokler se ne povrne, oziroma, dokler se ne odkupi pravično in pošteno, do zadnjega vinarja. Narodi so enakopravni med seboj ter imajo, tudi če so nekulturni, vso pravico do popolne samostojnosti; zakladi zemlje, katero so posedli in zasegli so njihova last; delo njihovih članov pa je pri kakovostni in količinski enakosti enakovredno delu kulturno najvišje stoječega človeka.**

Sklepne misli.

Videli smo, kako malo se da splošno stremljenje, splošni in mnogokrat divji boj za moč v gospodarskem in političnem življenju spraviti v soglasje z zahtevami pravičnosti. Povsod opažamo le brezobzirno in sebično iskanje gmotnih ali gospodarskih koristi na škodo bližnjega, slabejšega; povsod vidimo smelo preziranje tujih pravic, tudi najbolj neoporekljivih in očitivnih.

Ako se vprašamo po vzrokih tega dejstva, moramo pač na prvem mestu omeniti, da se v vsej naši vzgoji, zlasti pa še v **javnem življenju sploh pravičnost premalo povdarja**. Dočim skrbimo, da vzbudimo v človeku kot zasebniku precej oster čut pravičnosti, tega pojma še v razmerju poedinca do javnosti, zlasti do javnih oblasti skoro ne poznamo. Človek, ki si ne bi krivično prilastil niti vinarja zasebne tuje lastnine, opehari z mirnim srcem javno oblast za visoko svoto in temu se nihče ne čudi. Res je »Fiscus semper rapax«, (država je vedno grabežljiva) ter more proti temu pomagati le enako sredstvo, vendar bi vsaj načelo kot tako moralo ostati, ter bi ga morali vcepiti slehernemu v srce, kakor mu vcepimo v srce zavest, da je treba zasebno tujo lastnino spoštovati.

Preziranje dejstva, da je v javnem življenju pravičnost, in poštenost ravno tako potrebna, kot v zasebnem, je krivo, da se

ljudje pogosto niti najmanj ne sramujejo nepoštenih dejanj, s katerimi niso oškodovali poedinega zasebnika, temveč večje, nedoločeno število oseb, s katerimi niti v dotiko niso prišli.

Kar pa velja o posameznikih, je še toliko bolj resnično o raznih družbah, organizacijah in strankah, ter dalje o vodilnih osebah narodov in držav. Kakor se tu brez sramu vse vprek laže, tako se tudi vse vprek goljufa ter dela krivica, kjerkoli se sluti dober dobiček.

V boju za gospodarsko in politično moč moramo ločiti dva različna slučaja. V prvem dosežemo svoj namen, ne da bi oškodovali svojega bližnjega, v drugem pa se naše koristi križajo z koristmi drugih ljudi. Teh slučajev je največ in le redkokdaj se posreči, da človek pridobi vsaj kaj malega, ne da bi s tem posegel neposredno ali posredno v delokrog in v življenje svojega bližnjega.

Dejstvo, da se temu nasprotju in medsebojnemu križanju naših in tujih koristi dejanski ne moremo izogniti, še nikakor ne opravičuje, da bi stremili brezobzirno

samo za svojim ciljem ne glede na upravičene potrebe in zahteve drugih ljudi, temveč nas ravno nasprotno sili k spoznanju, da je edina prava podlaga splošnega razvoja in napredka **kompromis**, to je omejitev lastnih zahtev in potreb na isto stopinjo, ki dopušča tudi bližnjemu enako, oziroma za človeka vredno življenje primereno in potrebno množino življenjskih potrebščin. **Brezmejno stremljenje po bogastvu** je glavni vzrok, da se vedno bolj oddaljujemo od rešitve socialnega vprašanja, in iz **brezmejnega stremjenja po gospodarski in politični moči** izvirajo najhujše in največje krivice, vsled katerih mnogokrat bridko trpijo celi sloji ljudstva, da tudi celi narodi. Kakor je predpogoj za rešitev socialnega vprašanja, da prodere v nižje sloje zavest, da človek more in sme zase le toliko zahtevati, kolikor je za človeka vredno življenje potrebno, **prav tako je predpogoj za ureditev javnega gospodarskega in političnega življenja splošna zavest, da velja zapoved pravičnosti in poštenosti tudi tu ravno tako kot v življenju posameznika.**

France Kremžar: Trgovina in socialni red.

Da široke ljudske plasti danes čutijo potrebo reorganizacije trgovine, sledi iz dejstva, kako hitro rastejo po celi deželi konsumne združne organizacije. Ni to slučajni pojav, marveč je utemeljen ne le v medvojnih razmerah, ampak tudi v zlorabljanju trgovine v najnižkotneje namene sedaj po vojski. Ti pojavi niso omejeni na naše kraje in naše razmere, ampak so prihajali na dan povsod, kjer je vojska ustvarjala tla za razvoj teh socialno-razkrajajočih bacilov. Vojska je sprožila celo velikansko niz perečih narodnih, gospodarskih in socialnih vprašanj, in sedaj ob likvidaciji vojske bo treba rešiti tudi vse to. Ni sicer verjetno, da bi se vsa ta zapletena vprašanja dala rešiti na en mah, vendar je gotovo s tem podan začetek razvoja, ki se bo vršil hitro in nujno, kar bo le v interesu skorajšnje ustalitve in pomiritve človeštva.

Kakor so danes sprožena vprašanja socializacije industrije, razdelitve veleposestev, kar vse je združeno s težnjo po odstranitvi kapitalističnega gospodarstva, tako je s tem prizadeto tudi vprašanje tr-

govine, kjer je doslej skoro neomejeno gospodaril veliki kapital v rokah posameznih kapitalistov.

Namen tega članka ni, začrtati za bodočnost v tem oziru nov program, marveč le opozoriti na ideje, ki so glede trgovine vladale v krščanski dobi, ter na smeri sedanjega časa. Gotovo pa je, da mora iz tega slediti tudi nauk za naše krščansko-socialno gibanje, da tega vprašanja ne smemo več zanemarjati.

V krščanski dobi zgodnjega srednjega veka je veljalo načelo: »Delo je vse, denar nič!« S tega zdravega načela — ki ga tedaj ni izumila šele socialna demokracija — je tedanja krščanska javnost presojala in cenila tudi posamezne narodno-gospodarske panoge. In znano je, da je ta doba najbolj cenila poljedelstvo, ker pridobiva živež in je najmanj izpostavljeno nevarnosti oderuštva in skopuštva. Najmanj pa je srednji vek cenil trgovino, ker se je le prerada vsilila v oderuške namene med proizvajalca in konsumenta. Trgovino so tedaj manj čislali, ker navaja človeka le preveč k mrzlemu računanju in k iska-

nju dobička. Zato so glede trgovine vdale stroge odredbe. Niso sicer skušali trgovcev zatirati, celo pomagali so jim na razne načine, toda zabranjevali so jim izkoriščanje ljudstva. Če je srednjeveški trgovec na svoji poti prišel v mesto, je tu dobil sicer gostoljubno zavetje, toda primoran je bil obenem, svoje blago dati na prodaj. Cen pa ni smel samovoljno določati, marveč mu jih je določila oblast. Strogo pa je bila zabranjena špekulativna trgovina, posebno takozvana termenska kupčija. Blaga, ki ga trgovec ni imel v roki, ni smel ponuditi na prodaj. Koliko zdravega socialnega čuta je imela tedanja doba, medtem ko se mi šele po bridkih izkušnjah socialne in gospodarske katastrofe s težavo osvajamo načela, ki so tedaj bila splošno veljavna. Stroga stanovska organizacija ni imela namena ščititi koristi posameznika, marveč pred vsem varovati čast in ugled stanu. Trgovec, ki je prodajal slabo blago, je bil od organizacije kaznovan, in blago so mu sežgali. Kdor je s svojimi uslužbenci grdo ravnal, pri organizaciji ni našel milosti. To je bila doba javnega poštenja in javne morale, ki jo danes pri nas zaman iščemo.

Žalostna zasluga za to, da je bil razbit tedanji družabni red, gre liberalizmu, ki je mesto poštenega dela postavil dobiček, mesto organizacije svobodo nepoštenih konkurence. Zadnje posledice tega pogubnega nauka so: nekrščanski kapitalizem, oderuštvo, veriženje, sploh vsi znaki naše javne nemoralnosti.

Odpor ni mogel izostati. Vse socialno gibanje novega časa, katerega važen del je krščansko-socialno gibanje, kateremu je dal pobudo in temelj s svojimi znamenitimi okrožnicami papež Leon XIII., pomeni odpor proti nemoralnosti kapitalističnega gospodarstva. Kakor pa se je kapitalizem v teku svetovne vojske pojavil v svoji najodurnejši in najbolj radikalni obliki, tako se je pojavil proti njemu tudi najradikalnejši odpor. Ruski boljševizem pomeni ekstrem socialnega gibanja proti ekstremu kapitalističnega izkoriščanja. Ekstremi pa nikdar niso trajni, marveč trajajo le, dokler traja sila, ki jih vodi. Ta sila pa ni drugo ko človekova strast, izvirajoča iz obupa, maščevalnosti in sovraštva ali pohlepa, sebičnosti in krutosti. Nikdar pa človeške strasti ne morejo biti gonilna sila človeškega napredka in kulture, zato tudi ne morejo biti trajne v socialnem gibanju, in prav zato bo iz sedanjega boljševiškega ekstrema zrastle prej

ali slej zdrava misel socialne pravičnosti. Tudi tu velja staro načelo, da resnica ni v enem izmed ekstremnih polov, marveč sredi med njima.

Vendar je za presojo položaja in naših važno, da poznamo tudi stremljenje boljševizma glede trgovine. Ruski boljševizem izhaja iz načela, da mora vsak stan biti utemeljen v produktivnosti svojega poklica. Produktivnosti pa trgovini ne priznava. Trgovec ne vrši produktivnega dela, marveč se omejuje le na to, da s svojim denarjem kupi sad kmetovega produktivnega dela ter ga za večji denar proda drugemu, ki ga rabi. Ker je tedaj trgovina neproduktivna, ji boljševizem ne priznava pravice do obstoja. Zato je na Ruskem vsak trgovec izključen od državljanskih pravic. V sovjet ima aktivno in volilno pravico vsak 18—64 let stari moški ali ženska, »ki si pridobiva sredstva za življenje s produktivnim in obče koristnim delom«. Izrecno pa so po čl. 65 izključeni od te pravice med drugimi tudi trgovci.

Vendar se kaže, da tudi boljševiki niso še mogli popolnoma zatreti zasebne male trgovine. Pač pa je velika trgovina, posebno zunanja, popolnoma poddržavljena. Boljševiški poizkusi ravno na polju trgovine so nekaj čisto novega in zato nas mora zanimati, kako so to stvar prijeli v roke, posebno, ker vse kaže, da v inozemski trgovini gremo nasproti dobi, ko bo ta panoga gospodarstva stala pod državno upravo. Podatkov za to sicer nimamo veliko, vendar jih navaja Sombart v svojem delu »Sozialismus und soziale Bewegung« nekaj iz ruskih strokovnih listov. Iz teh posnemamo, da je boljševiška Rusija začela živahno trgovino s sosodnimi državami, in sicer na podlagi srednjeveškega načina izmenjave blaga. Vodstvo trgovine ima v rokah komisar za trgovino in obrt. Sklenjenih je že več pogodb s sosedi, ki dobavljajo Rusiji predmetov, kakršnih Rusija nima, zato pa jim Rusija daje les, papir, nafto, cement itd.

V bistvu se je tu boljševiško načelo približalo krščanskemu: »Delo je vse, denar nič!« Le metoda, način, kako se izvaja to načelo, je skrajno nekrščanski, ker je nasilen in brutalen. Tudi ni resnica, da bi trgovina ne bila splošno koristna. Brez trgovine si moderne gospodarstva niti misliti ne moremo, saj edino trgovina posreduje nakup in prodajo blaga po potrebi. Toda, kakor v vseh drugih panogah, tako je tudi v trgovini večji

noma na mestu potrebe zavlada pohlep po denarju, zavlada sleparska reklama, in trgovina je postala širiteljica lahkomišljenosti, zapravljanja in uživanja.

Jasno je, da je tu treba premembe in novega reda.

Nam gre za to, da tudi iz trgovine izpodrinemo vlado kapitalizma in izkoriščanja. V koliko bo prešla trgovina v roke države, ne moremo presojati. Vendar je že danes potrebno, da napram od kapitalizma okuženi trgovini, ki se posebno javlja v veriženju in tihotapstvu, postavimo močan branik.

Misliti moramo na to, da se pri nas čimprej osnuje konsumna centrala na podlagi medsebojne pomoči, na načelu združništva. Konsumna društva po deželi naj bi bila le podružnice, prodajalne te centrale. To bo enostavneje in varneje. Za vodstvo samostojnih konsumov po deželi imamo premalo izvežbanih ljudi. In izvežbanost sama tudi ne zadostuje. Za to je treba kaj več. Žalostne izkušnje s konsumi v preteklosti nam to potrjujejo.

Vzporedno s to konsumno centralo pa naj bi se osnovala centrala produktivnih zadrug, ki bi sprejemala od kmečkih zadrug kmetove pridelke. Tako bi bilo najbolje zadoščeno producentu in konsumentu, kmetu in delavcu. Zasebna trgovina, v kolikor je potrebna, bi še ostala, izločena pa bi bila verižna kupčija, ki bogati špekulante in odira reveže.

S tem bomo izvršili važen del dr. Krekovega socialnega programa.

Moti pa se, kdor misli, da se bo vse dalo izboljšati le z reorganizacijo zunanega življenja. Kakor povsod drugod, tako tudi ves nered in vsa krivica izvira iz notranje pokvarjenosti človeka. In kdor prezira človekovo notranje življenje, kdor zanikava dušo in vest, ta se zaman ukvarja s problemom, kako rešiti socialno vprašanje. Zato moramo najprvo reorganizirati človekovo notranjost, krščansko moralo v javno in zasebno življenje, v politiko, trgovino in družino! Potem se bo tudi vprašanje trgovine dalo rešiti brez sile in krvi boljše in temeljitejše, ko bodo zmogli ruski sovjeti.

E. Besednjak: Nadnarodno mišljenje.

Težke zgodovinske razmere, v katerih je bivalo naše ljudstvo skoro do danes na severu in s katerimi se bije ravnokar najdragocenejši del našega plemena na jugu, so vtisnile mišljenju našega razumnštva svoje posebne poteze. V njegovi duševnosti živi težnja in nagnjenje k sovražanju sosednih narodov. Ker se je naše ljudstvo, v boju za svojo kulturo, moralo poganjati izza časa francoske revolucije v najbolj brutalne in nečloveške ovire, ki jih je mogoče staviti malemu narodu, je ta vroči srd razumljiv. Razumljivo je tudi, da je prešla ta mržnja v ljudsko duševnost in jo v zadnjem času celoma prepojila. Ta mržnja je bila namreč znak obrambe in znamenje moralnega upora proti krivičnemu družabnemu redu. Bila je zato izraz zdravja in vsebovala voljo do življenja. Bila je priča in dokaz, da je naše ljudstvo pripravljeno in sposobno za samostojne kulturne naprave, za lastno socialno življenje. Ta srd je bil znanitelj, da se kmalu odpre pot za naše ustvarjalne sile.

Strast in odtujitev, ki je prišla nad narodnosti Evrope ter jih spremenila v sovražne, napadajoče se skupine, ima tedaj svoj smisel in svoj globlji pomen. Ločitev, ki je postala danes konečna, je ustvarila zopet nekaj novih, za človeštvo važnih narodnih organizmov, ki bodo ustvarjali odslej naprej svoje posebne kulturne vrednote. To veliko sovraštvo med posameznimi narodi ima, kakor kaže, namen, da se ljudske individualnosti ločijo, da razvijejo in utrdijo svoje posebnosti ter sklenejo potem novo enoto kulturnega človeštva. Neizmerne pomena je tedaj bilo, da so se posamezni narodi iztrgali v času humanizma iz srednjeveškega mednarodnega sestava, da so našli samega sebe, odkrili svoj značaj in zbrali svoje posebne sile. Pomembno je bilo, da so iskali svojo pravico in premišljevali o svojem kulturnem poklicu. Ustvarili so tako nove oblike mišljenja in nove načine socialnega delovanja. Nacionalizem je s tega vidika bogatenje človeškega rodu, je donajanje raznolikosti in mnogovrstnosti

v človeško kulturo. V tem smislu ni le upravičen, temveč tudi potreben. Zanj govorijo razlogi, ki so zelo tehtnega značaja. Nacionalizem zahteva, da se človek opravi osebnega koristolovstva in podvrže celoti. Zahteva, da naj stoji blagor naroda nad zasebnim interesom poedinca. Vsled tega ima nacionalizem svojo veliko socialno in нравstveno stran.

Toda vse to zgubi svojo vrednost in svoj smisel; se prevrže v škodo in pogubo, ako voditelji naroda ne zapopadejo, da je nacionalni razmah le priprava za globljo kulturno skupnost in trdnejši pravni red med narodi. Nacionalizem, ki je postal iz zahteve po svobodnem razvoju načelo sovraštva, je omejenost duha in pravcata nekulturnost. Narodnostni princip ni v tem slučaju nič drugega kakor organizirana sebičnost celega naroda, kakor utelešenje tega, kar je v ljudstvu najmanj lepega in človeškega. Kar je nastopalo v Evropi do današnjih dni pred javnost kot nacionalizem, je bila brezobzirna napadalnost, slepo preziranje tujih pravic in tujih ljudskih potreb. Bilo je izolacija in duševna utesnitev posameznih narodnih organizmov in je pomenjalo nesposobnost, spoznati in doumeti velike zahteve kulture. Narodi so v zadnjem času s svojim znanstvom, svojo politiko in svojo vzgojo vihteli brez prestanka in z velikim ponosom kadilnice pred svojo veličino.

In vendar se zamore danes vsaka narodna kultura le v toliko razvijati, v kolikor stopi iz svoje izolacije in sodeluje pri ustvarjanju skupnosti narodov. Človeštvo je prišlo danes v dobo, kjer je medsebojnoizpopolnjevanje, medsebojna pomoč in vzgoja narodov naravnost neizogibna, ako naj se ogromni mednarodni aparat gospodarstva in prava zamore vzdržati. Nikjer ni več naroda, ki bi bil v stanu, rešiti svoje naloge sam zase in brez pomoči drugih. Kdor pozna naš čas in njegove razmere, kdor pozna zgodovino in lastno ljudstvo, ve, da ima vse duševno,

gospodarsko in politično življenje naroda svoje korenine v tujih kulturah. Zato ležijo — za vsak narod — viri njegovega obstanka v često zelo oddaljenih kulturnih krogih, ki jim gre največja pažnja in ljubezen. Mi nismo le otroci svoje lastne zemlje in svojega ljudstva. Kar smo in zmoremo, je produkt našega posebnega značaja, naše zemlje in našega podnebja, je pa tudi sad tega, kar nam je dala dragocena Palestina, Grčija in Rim, kar nam so dali romanski narodi in moderna Nemčija. Ideja splošno-človeške skupnosti je za nas in za vse, ki se postavijo na stališče dejstev — ideja neke skupne domovine, iz katere črpajo narodi svoje moči. Nadnarodnost ni nikak megljen, nejasen in neresničen pojem, temveč praktična realnost. Golo in slepo narodno mišljenje pomenja zato ločitev od žive resničnosti, pretvarjanje dejstev in postavlja našo kulturo na temelj laži. Tedaj pomenja nacionalizem nepoznanje lastnega ljudstva in njegove zgodovine, nepoznanje njegovih življenjskih pogojev in življenjskih potreb. Zato je nacionalizem, kakor ga vidimo v svetu, protinaroden.

Gospodarski in kulturni odnošaji, ki nas vežejo in prepletajo z ostalim svetom, bodo v prihodnjih letih čezdalje krepkejši in mnogovrstnejši. Stopili bomo potom naših državnih organov, potom voditeljev našega gospodarstva v neposreden stik s svetom. Ljudje, ki so prepojeni z nacionalistično ozkosrčnostjo in mislijo s pomočjo nacionalističnih predsodkov, za mednarodno občevarje niso najbolj sposobni. Zato je problem nadnarodne izobrazbe in nadnarodnega mišljenja tudi državen problem.

Naš proletarijat je po svojih težnjah in svojem namenu usmerjen na mednarodno organizacijo svojih sil, in ni več daleč čas, ko se bodo sklenile njegove vrste. Zato mu je meščanski nacionalizem tuj. Podlaga njegovega nadnarodnega mišljenja je krščanstvo, ki ni še nikdar poznalo morale, utesnjene na meje enega plemena.

Al. Kocmur: Slovensko delavsko stavbeno društvo.

Dr. Krekove ideje niso vodile le do ustanovitve konzumnega društva za ljubljansko delavstvo, ampak tudi do ustanovitve Slovenskega delavskega stavbenega društva. Delavec ne rabi le vsakdanje hrane, on potrebuje tudi kotichek, katerega zamore imenovati svojo last, kjer se odpočije v krogu svoje družine od dnevnega napora.

Dr. Krek je bil več let načelnik tega društva, in ravno v delovni dobi je nosil težo dela, truda in skrbi. Sezidati 103 hiše brez vinarja premoženja, ni igraca. Dr. Krek je z lastnim kreditom zaslanjal celo zadružno delovanje, na svoje ime jemal na posodo denar, oziroma prevzemal poroštvo. Ko je en zavod terjal plačilo, je z velikim trudom poiskal kredit drugje. Težave, s katerimi se je imel boriti, niso bile majhne. Ravno Slovensko delavsko stavbeno društvo je krivo, da denarni kredit našega rajnega dr. Kreka ni bil posebno velik. Vsi denarni zavodi so vedeli, da je dr. Krek preradodaren, da se ga denar ne drži, da razda vse, kar ima, če dobi danes celo premoženje, je jutri ravno tako revež kot je bil.

Pod dr. Krekovim vodstvom je to društvo zgradilo 103 delavske hiše, in sicer: v Novem Vodmatu pri Ljubljani 51, na Glincah—Rožni dolini 25, v Štefanji vasi 10, v Spodnji Šiški 7, v Trnovem na Opekarski cesti 5, na Dolenjski cesti, Karlovski cesti, Dravljah, Dev. Mar. v Polju in Kokri pri Kranju po eno.

Vse te hiše skupaj so stale 484.927 K, torej je stala ena hiša povprečno 4708 K,

to je bila cena s stavbiščem vred. Pomisliti je treba, da je delavec prišel do lastnega doma, tako da sam ni vedel kdaj. Odplačeval je tedenske ali mesečne obroke po 10 K, kot bi plačeval stanovanje, pri tem se mu je pa hiša amortizirala. Marsikdo, ki danes uživa sad tega dr. Krekovega truda, je nanj že pozabil ali pa je vsaj pozabil, mu biti hvaležen.

Društvo, ki je položilo temelj delavskim naselbinam v Novem Udmatu, Rožni dolini, Štefanji vasi, Šiški in Trnovem, je zadnjih 10 let hiralo in lečilo svoje rane. Marsikako lepo vsotico, tisočak in deset-tisočak je šel iz žepa dr. Kreka in njegovih prijateljev, ozir. naših prijateljskih organizacij in zadrug. Dr. Krek je bil preveč zaupljiv. Hiše, ki so se prepisale na člane, so nekateri člani obremenili z drugimi dolgovi. Stavbeno društvo je pa odšlo praznih rok. Zguba samo pri enem članu je znašala nad 13.000 K, skupna zguba pa približno 30.000 K, vendar ni noben član plačal za to zgubo niti vinarja, četudi je bila neomejena zaveza.

Danes so pa tudi finance tega društva urejene; dolg je popolnoma poplačan in nekaj premoženja je še ostalo. Ko nastanejo vsaj približno normalne razmere v stavbarstvu, bo društvo zopet stopilo na plan in po dr. Kreku započeto delo nadaljevalo. Dolžnost vlade je pa, da to najstarejše slovensko delavsko stavbeno društvo vpošteva v prvi vrsti, kjer gre za zgradbo delavskih hiš. Treba je dati na razpolago brezobresten ali nizkoobresten kapital in pa stavben prostor, katerega zamore danes preskrbeti le drž. oblast.

Al. Kocmur: Dr. Krek v I. ljubljanskem delavskem konzumnem društvu.

Ob našem kršč. socijalnem delavskem jubileju ne smemo prezreti važne delavske ustanove, ki ji je bil oče naš Evangelist.

Dne. 24. svečana leta 1895. se je vršil prvi ustanovni občni zbor te zadruge.

Med prvimi člani tega društva se bere poleg imena našega Jožeta Gostinčarja in upravnika »Slovenca« Iv. Rakovca tudi ime dr. Janeza Ev. Kreka.

Zadruga je pričela svoje delovanje šele meseca junija l. 1895., in ves čas do

svoje smrti ji je bil rajni dr. Krek zvest prijatelj, oče in pokrovitelj. Kadar kaj ni bilo prav, kadar je nastopila kaka kriza, kadar je bil kak izlet, kadar je bila vsakoletna prireditvev, večinoma na Rožniku, tedaj je moral biti v naši sredi rajni dr. Krek.

Društvo mora imeti za svoj začetek kapital ali kredit. Kapitala pa naše delavstvo ni imelo, iskati je moralo torej kredit. Poleg drugih za naše delavstvo zavzetih gospodov, ki so jamčili za ta kredit, najdemo tudi dr. Krekovo ime.

Ker je potres razrušil prostore na Kongresnem trgu števil. 2, kjer se nahaja že od početka zadružna prodajalna, je Slovensko delavsko katoliško društvo dalo za silo na razpolago svojo sobo, kamor se je naselila prodajalna. Iz tega sledi, da je bila delavska zadružna organizacija že od početka v ozkem stiku z delavsko politično organizacijo.

Otvoritev prodajalne se je vršila s sv. opravilom na Rožniku, katero je opravil dr. Krek, in po cerkvenem opravilu so udeleženci zavili k »dolnjemu mežnarju«.

Kako se je društvo razvijalo, je razvidno iz sledečega pregleda:

Leto:	Članov:	Promet:	Dobiček:
1895	57	13.674 90	899:10
1896	333	42.805 96	961:06
1897	348	40.351 52	419:52
1898	321	52.358 92	516:16
1899	274	31.695 04	368:64
1900	219	25.051 62	1527 46
1901	198	28.151 73	866:10
1902	230	32.436 34	1764 63
1903	308	47.509 35	2837 52
1904	583	112.508 78	4274 17
1905	541	107.446 70	659 96
1906	496	73.222 66	5883 72
1907	402	88.628 12	8324 61
1908	426	111.793 90	10.161 48
1909	593	143.761 33	15.069 48
1910	751	247.609 21	20.452 04
1911	860	334.044 38	22.865 55
1912	986	402.703 22	6621 36
1913	1079	392.374 21	12.052 85
1914	1125	461.451 62	5116 98
1915	1311	653.951 06	4597 82
1916	1315	780.155 23	3552 29
1917	1544	1.233.875 41	8144 05
1918	3102	3.427.530 51	1428 07

Ker se je izplačala članom 5 % dividenda od blagovnega prometa, ki je v ti dobi znašal nad 8 milijonov kron, se pokaže, da se je članom izplačalo tekom pretečenih 24 let nad 400 tisoč kron do-

bička, ne oziraje se na druge ugodnosti, ki so jih člani uživali pri zadrugi. Za ves ta uspeh gre hvala ustanoviteljem, ki so se oprijeli zadružne misli, katero je razširjal in skrbno gojil naš nepozabni dr. Krek.

Seveda tega ogromnega napredka ni zmogla ena sama prodajalna, zato so se pričele ustanavljati podružne prodajalne, in sicer najpreje na Glincah pri Ljubljani, potem na Zaloški cesti, pozneje na Dunajski cesti. Pa tudi izven Ljubljane je društvo razširilo svoj delokrog ter odprlo prodajalni v Trziču na Gorenjskem ter Križah pri Trziču, potem v Kranju in slednjič tudi v Sv. Križu pri Kostanjevici, tako da šteje zadruga danes osem prodajalen z nad 3500 člani.

V bližnji bodočnosti se pa namerava otvoriti v raznih krajih še več novih prodajalen.

Tekom vojne, ko je cvelo oduševstvo, se je pa nasprotno izkazalo prav posebno delavsko konzumno društvo s tem, da cen ni navijalo, vsled česar so se posebno prva tri leta vojne kazale velike razlike v cenah raznih prodajalen in konzumnega društva. Temu je pripisati tudi velikanski naval za pristop k društvu, ki se kaže v letih vojne, ko je stanje članov poskočilo od 1079 na 3102. To število bi se pa lahko tudi podesetorilo, če bi društvo imelo za vse priglašene člane dovolj prostora in blaga. Ker pa tega ni bilo dobiti, je moralo društvo v varstvo starih članov sprejemanje novih odklanjati, zato se tekom leta 1914/15 tudi stanje članov ni zvišalo.

Splošna panika na trgu in nenadni padec cen, ki je bil posledica zrušenja stare avstrijske fronte, je kolikortoliko vplival tudi na gmotno stanje zadruge, vsled česar je bil tudi poslovni uspeh lanskega leta manj povoljen. Vendar z ozirom na precejšen rezervni zaklad in razširjenost zadruge ni pričakovati kvarnih posledic. Društvo ima 5 lastnih hiš, in sicer na Viču—Glincah; v Ljubljani na Zaloški cesti, Starem trgu in Spodnji Šiški ter v Kranju.

Iz gorčičnega zrna, ki ga je položil v zemljo rajni dr. Krek, je zrastle veliko drevo, pod katerim se senči naše delavstvo. Drugo leto bo društvo praznovalo svojo 25 letnico. Bog daj, da bi se tedaj znašli v lepi slogi, da proslavimo srebrni jubilej delavskega zadružništva v urejeni in utrjeni Jugoslaviji, za katero je naš nepozabni dr. Krek žrtvoval zadnje svoje moči in življenje.

Dr. I. Pregelj: Legenda.

Ne vem več, kje sem bral to kratko srbsko narodno zgodbo. Ne vem, ali se je prav tako zgodilo in kako pripoveduje srbski brat, a zdi se mi, da je tako:

Šel je truden človek čez pusto kamenito polje. Solnce je bilo kakor nož in neusmiljeno kot srce človekovo, ki nima pobratima in nima v srcu materine pesmi, ne ljubezni, ki je dana od Boga. Šel je človek in je obnemogel. Ni vedel poti, ni videl stade vitorožne živali, ni ovčje kučme pastirjeve; nitj človeka, ki je domovino izdal in ušel v pustinjo, ni srečal. Padel je človek truden na tla in je obupoval in je umiraje sanjal o Vidi in kraljeviču Marku in o Musi, roparju pred vrati cariograjskimi in še drugo podobno je snival, kakor je bil slišal peti v svojih lepih dneh in od matere, ki ga je bila rodila pod milim nebom. Njo samo je menil videti in je vedel, da mu je ura smrti blizu. Ni se bal, samo živo je želel še živeti, živeti tako dolgo, da bi še enkrat pil gorske vode in jedel od pečene bravine. Takrat je slišal glas ljudi ob sebi in je dvignil obličje in je videl tri junake. Bil je prvi odet v bahato odelo in zlato, ves svetel, kakor turški aga. Bil je drugi temen, odet v rdeče kot janičar in bil je tretji temen in tih kot pop Sava na Gori, pop pobožni, bogoljubni. Človek se je začudil in je prosil: »Pomagajte!«

Oni trije pa so vprašali:

»Kako naj pomoremo?«

»Pot mi pokažite!«

»Izberi voditelja iz med nas!«

Izbral je človek moža, ki je bil kakor turški aga in sta šla. In sta šla in je človek vprašal: »Kdo si brate, ki mi kažeš pot?«

Odvrnil je sijajni spremljevalec:

»Pravijo mi Zločin.«

Človek je rekel:

»Pri tej priči bom legel na tla in umrl. A ti me ne boš vodil.«

In spremljevalec ga je popustil. Človek pa je klical in je stal rdeči človek, kot janičar pred njim in je rekel:

»Vstani in potuj!«

In sta pot potovala in je vrašal potnik po imenu človeka janičarskega. In je odgovoril spremljevalec:

»Pravijo mi Obup!«

Človek je rekel, naj gre, in je ostal sam. In je prišel spremljevalec, ki je bil kakor pop Sava na Gori in ga je vodil in pripeljal v selo in k ognjem, da je pil in jedel. Potni človek se je zahvalil in rekel:

»Bodi mi brat! Dober si!«

In je odvrnil skromni in tihi človek, ki je sličil popu Savi z gore:

»Če sem ti ljub.«

Pobratila sta se in se poslovila. Pa je zaklical potni človek:

»Brate! Lep sem ti! Imena ti ne vem, kako naj te povem, pobratima, družini in deci? Reci ime svoje!«

In je rekel oni, ki je sličil popu Savi:

»Ime mi je Trud!« . . .

Uslužbenka.

Ves dan, ko da poje ti stroj,
za pultom ko v ječi: stoj, stoj —
in meri na vatle mlade dni
od jutra do noči, do noči . . .

Glej, tam mesečino čez gaj . . .
a s sanjami ti se igraj
in solze uvezi si v svilo
na belo poročno krilo . . .

Ko slavec zapoje ti dan,
kako tvoj pogled je bolan
in rad bi na solnce, med veje —
v mrak sobe se ulica smeje . . .

In zopet ves dan kakor stroj
za pultom ko v ječi: stoj, stoj —
in meri izgubljene dni
od jutra do noči, do noči . . .

France Bevk.

Dr. Krekova »Jugoslovanska univerza pri Sv. Joštu nad Kranjem«
(27. do 30. julija 1911).